

Jasna Novak Milić

Hrvatska svakodnevica

<https://doi.org/10.17234/9789533793351.12>

Govorimo li o tome kako žive stanovnici neke zemlje, sasvim ćemo se sigurno dotaknuti toga što se smatra tipičnim, uobičajenim i čestim. Drugim riječima, govorimo li o svakodnevnoj kulturi, koja uključuje sve što se odnosi na svakodnevni život ljudi, neizbježno ćemo se, u manjoj ili većoj mjeri, dotaknuti stereotipa. Stoga je važno odmah na početku ovoga poglavlja naglasiti da su stanovnici Hrvatske i njihove svakodnevne navike međusobno vrlo različiti (Babić i Jelaska 2013: 172) i nemoguće ih je obuhvatiti sve (→ *etnologija*, str. 198), no činjenica je da su određene osobine Hrvata kao naroda prepoznatljive i među strancima i među Hrvatima. O njima će biti najviše riječi u ovome poglavlju – što je među stanovnicima Hrvatske često i uvriježeno, što se smatra prosječnim i što je očekivano, o tome kako Hrvati vide sebe i kako ih vide drugi.

Obitelj i djeca

Na prvi pogled prosječnu hrvatsku obitelj čine majka, otac i dvoje djece. Međutim, u Hrvatskoj je razmjerno velik broj samaca, tako da je statistički prosječna hrvatska obitelj tročlana. Slično kao i u mnogim zapadnim zemljama, stanovnici se Hrvatske sve kasnije odlučuju za brak – djevojke u prosjeku u dobi od 30 godina, a mladići s 32 godine. I dok je donedavno stopa razvoda bila niža od stope vjenčanja, 2013. godine zabilježen je podjednak broj vjenčanja i razvoda. Stručnjaci smatraju da je tomu pridonijela ekonomska kriza. Brojke također govore da je u Hrvatskoj trenutačno broj djece mlađe

od 14 godina manji od broja osoba starijih od 65 godina. Stoga hrvatsko stanovništvo pripada starijim stanovništvima u Europi.

Općenito govoreći, u Hrvatskoj prevladava tradicionalan pogled na obitelj. U prilog tome govori i referendum o obitelji proveden u prosincu 2013. godine. Tipična obitelj podrazumijeva bračni par i dvoje djece. Premda su Hrvati većinom katolici, iako ne svi i iako ne svi aktivni vjernici, razmjerno malen broj obitelji ima troje i više djece. Iz nekih istraživanja proizlazi da u Hrvatskoj donekle vladaju predrasude o obiteljima s većim brojem djece (neuki, siromašni, Romi i sl.), no novija su istraživanja pokazala da upravo mlade, moderne obitelji sve češće imaju po troje, a katkada i više djece. Riječ je o visokoobrazovanim zaposlenim roditeljima dobrih primanja kod kojih broj djece (najčešće) nije povezan s time jesu li vjernici ili nisu.

Što se tiče odgoja djece, ugrubo bi se moglo reći da postoje dvije vrste roditelja: tradicionalni, kojima je glavni cilj odgojiti poslušno dijete, i drugi, moderni, koji djecu vide kao ravnopravne sudionike obiteljskoga života. Iako je zakonom određeno da je fizičko kažnjavanje djece kazneno djelo, davanje djetetu „po guzi” još je uvijek prisutno u hrvatskome društvu dio kojega vjeruje da je „batina iz raja izašla”. U dječjim vrtićima i školama, s druge strane, bilo kakvo fizičko kažnjavanje djece, uz to što je zakonski kažnjivo, sasvim je neprikladno.

Nekada je, a u nekim se dijelovima Hrvatske još primjećuju tragovi toga, bilo važno da se u obitelji rodi muško dijete. Muško je dijete značilo nasljednika. Katkada se i danas u šali može čuti izreka „nije dite, nego sin”, koja naglašava važnost muškoga djeteta. No većini je roditelja danas svedjedno hoće li dobiti sina ili kćer pa su razlike u odgoju između dječaka i djevojčica sve manje. Isključivo muške ili ženske škole vrlo su rijetke (npr. Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica u Zagrebu). I djevojčice i dječaci već su od vrtića uključeni u mnoge

Tradicionalna obitelj

Suvremena obitelj

Dječak plesač s vršnjakinjama balerinama

aktivnosti (sport, glazbeni programi, programi za rano učenje jezika i sl.), a to se nastavlja i tijekom osnovne i srednje škole. Kao i drugdje, djevojčice ipak radije biraju ritmiku ili balet, a dječaci nogomet, no u velikome broju aktivnosti sudjeluju podjednako.

Iako se teži ravnopravnosti među spolovima, žene su ipak u prosjeku slabije plaćene nego muškarci i znatno češće od muškaraca odustaju od karijere da bi se posvetile odgoju djece. Također se može govoriti o tradicional-

noj podjeli poslova pa se u Hrvatskoj iznimno rijetko može susresti vozačica gradskoga autobusa ili kamiona i muški odgajatelj u dječjem vrtiću. S druge strane, zadnji je popis stanovništva pokazao da je broj visokoobrazovanih žena premašio broj visokoobrazovanih muškaraca, a očekuje se da će se razlika u budućnosti sve više povećavati. Rezultat je toga i sve veći broj žena na rukovodećim, menadžerskim položajima, iako je ukupno njihov broj znatno manji u odnosu na broj muškaraca na istim položajima.

U usporedbi s mnogim zemljama hrvatski je sustav roditeljnoga i roditeljskoga dopusta dobro organiziran. Nakon porođaja žene imaju pravo na šest mjeseci plaćenoga roditelnog dopusta tijekom kojega primaju naknadu u visini svoje plaće (to je na snazi već nekoliko godina). Drugih šest mjeseci naziva se roditeljski dopust kada majka može, ali i ne mora ostati kod kuće s djetetom. Roditeljski dopust može u cijelosti ili djelomično prepustiti djetetu ocu. Za to vrijeme majka ili otac primaju određenu naknadu koja ovisi o visini plaće, ali je maksimalan iznos ograničen. Ako otac ostane na roditeljskom dopustu najmanje dva mjeseca, obitelj tada dobiva dva „nagradna” mjeseca roditeljskoga dopusta (ukupno osam). Većina majki ostaje uz svoju novorođenu djecu do prvoga rođendana, kada se vraćaju na posao. Roditelji blizanaca, trećega djeteta, djeteta s teškoćama u razvoju ili ozbiljnim zdravstvenim poteškoćama imaju dodatne olakšice. Većina gradova i općina u Hrvatskoj roditeljima po rođenju djeteta isplaćuje jednokratnu naknadu. Ti se iznosi razlikuju u ovisnosti o broju djece i o gradu, tj. općini. U nekim je manjim mjestima ili na otocima ta jednokratna naknada vrlo visoka i iznosi nekoliko desetaka tisuća kuna. Cilj je nekih gradova i općina tako motivirati roditelje na veći broj djece i spriječiti odumiranje stanovništva u naselju. Roditeljima troje i više djece neki gradovi isplaćuju naknadu čak do djetetove sedme godine života (npr. Zagreb). Roditelji slabijega imovinskoga stanja ili

djece s posebnim potrebama ostvaruju pravo na tzv. dječji doplatak – određeni mjesečni iznos novca koji im pomaže u uzdržavanju djeteta.

Nerijetko se u Hrvatskoj roditelji brinu za svoju djecu i kad su ona već odrasli ljudi. Određeni broj mladih ljudi živi s roditeljima do udaje, tj. ženidbe, a katkada i duže. Njihov je broj čak i porastao zbog ekonomske krize i velike stope nezaposlenosti, posebno među mladim ljudima. Nije stoga neobično da pod istim krovom žive dvije ili čak tri generacije. Također je razmjerno česta pojava da roditelji nastoje osigurati svojoj djeci stan ili kuću. Zbog ekonomskih prilika toga je danas možda manje nego u prošlosti, ali je to svakako dio hrvatske obiteljske tradicije.

Navike i običaji

Nije uvijek lako znati koja pravila vrijede pri pozdravljanju i obraćanju drugim osobama. Opće je pravilo da se svim nepoznatim ljudima, tj. ljudima koje prvi put vidimo, svima s kojima smo poslovno povezani, svima nadređenima i svima starijima od sebe obraćamo formalnim načinom koristeći se ličnom zamjenicom **Vi** i množinom glagolskih oblika u muškome rodu. Izuzetak su djeca i tinejdžeri te članovi uže obitelji kojima se obraćamo neformalnim načinom rabeći zamjenicu **ti** i jedninu glagolskih oblika. Tako se ne može pogriješiti jer je bolje više nego manje, tj. bolje je uporabiti formalniji oblik od neformalnoga. Međutim, sve je češća pojava da se konobar u kafiću ili prodavačica obrati mušteriji s **ti**, pogotovo ako je riječ o mlađoj osobi ili osobi koja tako izgleda. Većina to ipak ne smatra poželjnim (Novak Milić 2005). Neke su hrvatske regije sklonije neformalnomu obraćanju nego druge. U Splitu će se tako znatno češće čuti **ti** nego, na primjer, u Zagrebu. Pravila lijepoga ponašanja nalažu da prijelaz na neformalni način obraćanja prva predlaže starija osoba, odnosno osoba koja je na višem položaju. Obratimo li se nekoj osobi pogrešnim načinom, može se dogoditi da nam ona to zamjeri i zapamti nas kao nepristojnu osobu. To će se dogoditi čak i ako je osoba koja se obratila na pogrešan način stranac koji ne govori dobro hrvatski jer neki stanovnici Hrvatske, u nedostatku iskustva sa strancima, nemaju previše razumijevanja za takve pogreške.

U formalnome se obraćanju ženama obraćamo s **gospođo**, sve rjeđe s **gospođice** (za neudanu ženu), a muškarcima s **gospodine**. Uz to se u nekim situacijama domeće prezime osobe, npr. **gospođo Horvat**, **gospodine Horvat**. Običaj

je da se djeca u Hrvatskoj obraćaju starijim osobama s kojima su u bliskome odnosu nazivima **teta** za žensku osobu, a **striček**, **striko**, **barba**, **dundo**, **čika** ili slično za mušku. Uz to se može dodati ime osobe (npr. **teta Ana**, **barba Stipe**).

Uobičajeni su i u svim dijelovima Hrvatske prikladni pozdravi pri susretu **dobro jutro**, **dobar dan** i **dobra večer**, a na odlasku **doviđenja** i **laku noć**. Neki su neformalni pozdravi na dolasku i odlasku **bok** ili **bog**, **ćao**, **zdravo**, a samo na odlasku **adio**. Oni su karakteristični za pojedine dijelove Hrvatske: **bok** se, na primjer, najviše govori u Zagrebu, **bog** u sjevernoj Hrvatskoj, **ćao** u Istri, a **adio** u Dalmaciji.

Ljudi u Hrvatskoj obično pozdravljaju svoje susjede, pozdravljaju kad uđu u mali dućan, ali nije uobičajeno (iako se primjećuju neke promjene) da se pozdravlja, na primjer, vozač gradskoga autobusa. U malim mjestima, posebno ondje gdje živi malo ljudi, na selu i u planinama pozdravljaju se gotovo svi.

Društvo na kavi

Hrvati se smatraju druželjubivim narodom. Vole se družiti s rođacima, prijateljima, znancima i kolegama. Za druženje ili čak proslavu nije teško naći povod: rođendan, imendan, rođenje djeteta, diploma, novi posao. Želja za neformalnim, spontanom druženjem obično se krije i u pitanju „Idemo na kavu?“. Pritom je sasvim svejedno što će tko „na kavi“ naručiti i piti. Poziv na kavu zapravo je poziv na druženje, tj. razgovor. Poželjno je da to

bude u nekom ugodnom kafiću, ili još bolje, na nekoj terasi kafića ako to vrijeme dopušta. „Kava“ može trajati između pola sata i sat, možda i dva, i može se dogoditi u bilo koje doba dana ili noći. Zbog svega rečenoga „Ne pijem kavu“ nije dobar odgovor na taj poziv jer može značiti odbijanje druženja.

Blagdani i praznici

Uz rođendane, imendane i godišnjice, rođenja, krštenja, vjenčanja i druge za pojedince važne događaje, slavi se i cijeli niz blagdana i praznika na razini države. Praznik označava državnu svetkovinu, blagdan vjersku (blagdani su u popisu označeni kosim slovima). Ovo su praznici i blagdani kada se u Republici Hrvatskoj ne radi:

Nova godina – 1. siječnja
Bogojavljanje ili Sveta tri kralja – 6. siječnja
Uskrs – nedjelja u ožujku ili travnju
Uskrsni ponedjeljak – dan nakon Uskrsa
Praznik rada – 1. svibnja
Tijelovo – deveti četvrtak nakon Uskrsa
Dan antifašističke borbe – 22. lipnja
Dan državnosti – 25. lipnja
Dan pobjede i domovinske zahvalnosti
 i **Dan hrvatskih branitelja** – 5. kolovoza
Velika Gospa – 15. kolovoza
Dan neovisnosti – 8. listopada
Svi sveti – 1. studenoga
Božić – 25. prosinca
Sv. Stjepan – 26. prosinca.

Građani Republike Hrvatske pravoslavne vjere imaju pravo ne raditi 7. siječnja (Božić), građani islamske vjeroispovijedi u dane Ramazanskoga bajrama i Kurban bajrama te građani židovske vjeroispovijedi u dane Roš Hašane i Jom Kipura.

Kraj prosinca i početak siječnja obilježeni su nizom blagdana i jednim praznikom. Pripreme za **Božić** počinju četiri nedjelje prije Božića, dakle na prvu nedjelju **došašća** (adventa). Iako je to noviji običaj u Hrvata, tada se na adventskim vijencima pali prva svijeća (→ *etnologija*, str. 209). U sjevernijim dijelovima Hrvatske **sveti Nikola** 6. prosinca donosi darove svoj dobroj djeci koja su očistila svoje čizmice i stavila ih na prozor. Krampus im, za svaki slučaj, ostavlja (zlatne) šibe.

U južnijim dijelovima Hrvatske darove nosi sveta Lucija (13. prosinca) (→ *etnologija*, str. 217), tako da djeca bračnoga para iz različitih krajeva Hrvatske znaju dobivati darove i od svetoga Nikole i od svete Lucije.

Desetak dana prije Božića, pa i prije, mnoge domaćice počinju s pečenjem kolača. Nije neuobičajeno da na blagdanskom stolu bude po 10 i više

Božić u obitelji

različitih vrsta „sitnih” ili „suhih” kolača ili da se u svakoj kući pripremaju točno određene slastice za svaki pojedini blagdan. Tradicionalno se na Badnjak, dan prije Božića, u hrvatskim kućama kiti božićno drvce (naziva se još i božićna jelka ili bor), a toga se dana jede riblji ručak i(li) večera, često bakalar. Vjernici odlaze na misu polnoćku, a na Božić se na svečanome ručku okuplja obitelj u užem ili širem sastavu. Često se jede purica s mlincima, ili pečenje, ili janje, ili sarma, ili nešto drugo, ovisno o dijelu Hrvatske. Darove donose Mali Isus ili Isusek, Djed Mraz ili Djed Božićnjak (→ *etnologija*, str. 216). Dan nakon Božića slavi se sveti Stjepan – na jugu poznat kao Stipendan, na sjeveru kao Štefanje. To je dan odmora od božićnoga slavlja (i pojedene hrane!). Slijede Stara godina ili Silvestrovo (31. prosinca) i Nova godina (1. siječnja). Na Staru se godinu slavi s prijateljima: u restoranu, kafiću, na gradskome trgu ili kod kuće. Tradicionalno se na Novu godinu jedu sarma i pečeni odojak. U dane blagdana od Svetoga Stjepana do Sveta tri kralja posjećuju se rodbina i prijatelji.

Od petka prije Badnjaka pa do Sveta tri kralja školska su djeca na zimskim praznicima. Prvi puni tjedan siječnja na skijalištima Austrije, Italije, Slovenije i Francuske poznat je kao „hrvatski tjedan” – tada naime skijališta u tim zemljama posjećuje najveći broj skijaša iz Hrvatske. Stoga su dani oko Sveta tri kralja obično obilježeni prometnim gužvama na autocestama – zbog skijaša, ali i zbog Hrvata koji rade u zemljama zapadne i središnje Europe koji se vraćaju kući nakon blagdana provedenih u domovini.

Karneval u Rijeci

Razdoblje od Sveta tri kralja do Čiste srijede ili Pepelnice, odnosno do korizme, vrijeme je poklada (ili karnevala, maskara, mesopusta, fašnika...). To su običaji povezani s poganskim tradicijama tjeranja zime, zlih sila ili demona, a obilježavaju se između kršćanskih blagdana. Tijekom veljače po cijeloj se Hrvatskoj održavaju pokladne povorke i priredbe. Svima je zajedničko to što su sudionici maskirani, iako neki u tradicionalne, drugi u moderne maske. Također im je zajednički lik Karnevala, Pusta ili Fašnika, simbola zlih sila u obliku lutka od slame ili starih krpa, koji na kraju, na Pokladni utorak, bude

kažnjen za nedjela koja utjelovljuje. Najpoznatiji su karnevali u Rijeci, Samoboru, Senju, Imotskome, Konavlima itd., a najpoznatije su tradicionalne *maškare buše* ili *zvončari*, npr. *kastavski zvončari* (→ *etnologija*, str. 210).

U veljači je Valentinovo (14. veljače) ili Dan zaljubljenih. Slavi se u novije doba, a vrsta proslave preuzeta je iz američke kulture. Parovi izlaze na večere, u kino ili u kazalište i međusobno se daruju. Tijekom korizme, razdoblja od četrdeset dana prije Uskrsa, u Katoličkoj se crkvi ne održavaju vjenčanja, što znači da su vjenčanja i svadbene svečanosti u tome razdoblju rijetki. Slijede Uskrs i Uskrsni ponedjeljak kojima prethodi Veliki tjedan, ali i proljetni školski praznici. Uskrs većina Hrvata provodi u krugu obitelji uz obilan uskrsni doručak i ručak (šunka, jaja, mladi luk, rotkvice, hren, francuska salata, sirnica ili pinca itd.). Uskrs, pogotovo ako je u travnju i ako je vrijeme lijepo, označava i početak turističke predsezone na Jadranu pa su hoteli na obali obično popunjeni brojnim stranim gostima, rjeđe domaćima. Za Praznik rada (1. svibnja) mnogi odlaze u svoje kuće na moru ili na izlete u prirodu. Mnogi gradovi organiziraju proslave čiji su zaštitni znak besplatni grah i radnička okupljanja, a katkada i prosvjedi. Svaki grad i mjesto ima svoje tradicionalno mjesto za okupljanje: Zagrepčani se okupljaju u parku Maksimir, Splićani na brdu Marjan itd.

U drugoj polovici lipnja dva su praznika (22. lipnja Dan antifašističke borbe, a 25. lipnja Dan državnosti), a slijede brzo nakon blagdana Tijelova koji je u svibnju ili lipnju. Mnogi građani Hrvatske uspiju „spojiti” dva blagdana i otići na kratki godišnji odmor. U to vrijeme završava i školska godina pa toga obično produženoga vikenda u lipnju počinje velika sezonska migracija Hrvata i turista prema moru. Oni koji u to vrijeme putuju prema jugu, naročito vikendom, trebaju se oboruzati strpljenjem jer su gužve na cestama češće pravilo nego izuzetak. Mnoga djeca koja imaju bake i djedove na moru ili na selu tih dana odlaze k njima na ljetne praznike. Gužve na cestama mogu se očekivati svakoga vikenda sve do Velike Gospe (15. kolovoza).

Oni koji žive na moru i rade u turizmu ili u ugostiteljstvu često si ljeti ne mogu priuštiti godišnji odmor jer tada imaju najviše posla. Drugi imaju vikendice (kuće za odmor) na moru u kojima se odmaraju ili ljetuju kod rodbine i prijatelja. Ili unajmljuju apartmane. U odnosu na strane turiste, Hrvati razmjerno rijetko odsjedaju u hotelima. Najčešće stoga što su im hoteli preskupi. Odnosno, radije provedu više dana na moru u jeftinijem smještaju nego manje u skupome.

Moglo bi se reći da su glavna karakteristika ljeta u Hrvatskoj more i sunce. Plaže su pune kupaca sve do jeseni, kao i kafići i restorani. U muzejima i

galerijama na obali tijekom ljeta češće ćete sresti strance nego Hrvate. Prvo-ga tjedna u rujnu počinju školska godina i jesenski ispitni rok na fakultetima pa se većina hrvatskih turista i izletnika vraća kući svojim obavezama.

Sljedeći je neradni dan Dan neovisnosti 8. listopada. Mnogi Hrvati, na-žalost, neće znati reći što se slavi toga dana (→ *politika*, str. 106), kao ni kada je zapravo Dan državnosti. Razlog je tomu što su se u proteklih dvadesetak godina neki od „novih” praznika, dakle praznika uvedenih od osnivanja Re-publike Hrvatske, mijenjali i po nekoliko puta pa se mnogi još uvijek nisu naviknuli na „nove” datume. Osim toga, u Hrvatskoj postoje dva praznika sličnoga naziva i značenja (Dan neovisnosti 8. listopada i Dan državnosti 25. lipnja) koje mnogi ljudi ne razlikuju.

Blagdan Svih svetih

Blagdan Svih svetih 1. studenoga dan je za odlazak na groblje. Već od ne-djelje prije toga blagdana mnogi odla-ze urediti grobove, u većim gradovima zbog velike gužve zna biti zabranjen prolaz vozilima na glavnim pristupima grobljima. Dan prije i na sam blagdan na grobljima ima jako puno ljudi koji posjećuju grobove dragih pokojnika. Grobovi su uređeni, ukrašeni cvijećem i na svima gore mnogobrojne svijeće i lampioni. Obitelji se okupljaju na obi-

teljskome ručku na kojemu se jede najčešće perad (pečena kokoš, pile, purica s mlincima ili sl.). Od toga dana pa do prosinca, tj. do Božića, nema više ne-radnih dana. Na sjeveru se Hrvatske 11. studenoga slavi Martinje – krštenje vina – kada se organiziraju brojne zabave.

Na kakvu god proslavu da su gosti pozvani i bez obzira gdje se ona odr-žava, običaj je da donesu dar. U obzir dolazi bombonijera ili cvijeće za do-maćicu i boca vina za domaćina. To su prikladni darovi i kad nije riječ o proslavi. Ako obitelj ima djecu, mogu im se darovati slatkiši ili kakva mala igračka. Za rođendan ili imendan dar se nosi slavljeniku, za krštenje se često daruje novac i(li) zlato, a za Božić se svakome članu obitelji daruje mali znak pažnje ili skupni dar za cijelu obitelj.

Na svakoj proslavi u Hrvatskoj možete očekivati ponajprije mnogo hra-ne (i pića, naravno). Uglavnom, posebno u manjim sredinama, domaćini pripremaju sve sami ako je riječ o manjoj proslavi. Veće se proslave obično organiziraju u restoranima ili u odgovarajućim dvoranama.

Hrana i piće – kultura jedenja

Svaku proslavu u Hrvatskoj dakle karakterizira mnogo hrane i pića. Tradicionalno se obitelji na zajedničkome ručku ili večeri okupljaju na sve veće blagdane i u povodu obiteljskih proslava. Nerijetko se pozivaju i prijatelji.

Što se jede kojom prigodom u mnogočemu ovisi o tome o kojem dijelu Hrvatske govorimo (→ *etnologija*, str. 221). Svečani ručak, kao i nedjeljni, u pravilu započinje bistrom juhom nakon koje slijedi glavno jelo. U Dalmaciji je kao predjelo gotovo obavezan pršut. U kontinentalnoj se Hrvatskoj za važnije blagdane tradicionalno jede neko pečenje (perad – pile, kokoš, purica, guska, patka; svinjsko pečenje ili odojak, teletina itd.), u Dalmaciji paštica.

Nerijetko je dio svečanoga ručka neka savijača (od jabuka ili od sira), neka druga tradicionalna slastica (rožata, šnenokle) ili tradicionalna torta (rapska, hvarska itd.). Među tradicionalnim su slasticama također orehnjača i makovnjača, fritule i kroštule, pinca i dr.

Običnih dana, kao i drugdje, obitelji jedu vrlo raznoliko. Općenito je poznato da je hrana kontinentalne Hrvatske „teška”, dakle dosta masna i začinjena (katkad to znači i ljuta, npr. u Slavoniji), a u krajevima uz more mediteranska – laganiya, češće kuhana nego pržena. Često se jedu različite guste juhe, tj. variva i maneštre (od grahorica, mahunarki, povrća), različita jela od kupusa, u priobalju riblja jela i povrće (blitva, artičoke i sl.). Na tjednim su jelovnicima često i jela od tjestenine, sve češće kupovne, a sve rjeđe pravljene kod kuće.

Kad Hrvati pozivaju u goste, ne samo da ne očekuju da gosti išta donose sa sobom od hrane i pića, nego bi se domaćin mogao i uvrijediti zbog toga. Bliski prijatelji i članovi obitelji mogu donijeti kolač ili jelo koje su sami na-

„Teški” slavonski čobanac

„Lagana” dalmatinska lešada

pravili ili plodove iz svojeg vrta. Za zajedničke dogovorene izlete ili proslave, pogotovo kad ih organiziraju mladi, obično se sudionici dogovore tko će što donijeti i zajednički jedu svu donesenu hranu. Ako se u obitelji priprema veća proslava, u pripremi jela i kolača nerijetko pomažu rodbina, prijatelji i susjedi.

Običaj da je gost uistinu gost odražava se i na pozive u restorane. Načelno, kad Hrvati pozivaju na ručak ili večeru u restoranu, naročito ako je to prigodom nekoga važnijega događaja koji se slavi, ne očekuju da gost u tome financijski sudjeluje. Dakle onaj tko poziva, taj i plaća. Dobro je napomenuti, a s obzirom na to da je u mnogim zemljama taj običaj drugačiji, da onaj tko slavi rođendan časti: plaća piće ili kavu, naručuje gablec ili marendu, donosi kolače od kuće, poziva na večeru i sl. To, međutim, ne vrijedi (nužno) ako je riječ, na primjer, o ručku s kolegama ili prijateljima bez posebnoga povoda. Tada najčešće svatko plaća svoj račun, a moguće je da će ga društvo podijeliti na jednake dijelove ili čak da će platiti jedan član društva očekujući pritom da sljedeći put plati netko drugi. Ostaviti napojnicu nije obavezno, ali se napojnica obično ostavlja, osobito u restoranima. Napojnica obično iznosi 5 – 15 % vrijednosti plaćene hrane i pića.

Studentska menza

Pučka kuhinja

Svadbena večera

Blagdanski ručak u obiteljskome domu

Iako je radno vrijeme od 8 do 16 sati ili čak od 9 do 17 znatno utjecalo na navike Hrvata što se tiče obroka koje jedu i vremena kada ih jedu, ručak se i dalje smatra najvažnijim obrokom u danu. Doduše, zbog navedenih se društvenih promjena on sve rjeđe tijekom tjedna jede između 12 i 14 sati, pogotovo u velikim gradovima, a sve češće kasnije poslijepodne. Na jugu Hrvatske i na otocima zaposleni znaju iskoristiti stanku i doći kući na objed ručati sa svojim. Trag tradicionalnoga ručka vidljiv je u nedjeljnome ručku koji često nalikuje blagdanskima i s obzirom na broj osoba, i s obzirom na broj i vrstu jela, ali i s obzirom na vrijeme. Tijekom tjedna hrvatske obitelji u kojima svi odrasli članovi obitelji rade ne razlikuju se mnogo od obitelji u drugim zapadnim zemljama – članovi obitelji nešto pojedu na poslu, najčešće pecivo iz obližnje pekarnice, katkada pravi ručak ako tvrtka ima svoj restoran odnosno kantinu i sl., a zatim ručaju kasnije poslijepodne kad se obitelj okupi kod kuće. Nerijetko tijekom tjedna članovi obitelji jedu kako stignu – pogotovo ako su djeca u školi u smjenama, znači jedan tjedan ujutro, jedan tjedan poslijepodne. Mnoge mame, ako rade, dan prije kuhaju ručak za sljedeći dan ili ustaju rano ujutro da bi skuhale ručak prije odlaska na posao tako da ga djeca mogu podgrijati i pojesti kad dođu iz škole jer neke škole pružaju mogućnost ručka, druge ne. Studenti se mogu povoljno hraniti u studentskim menzama. Hrvatske obitelji nisu zaobišli ni trendovi gotove i brze hrane, iako se u mnogim obiteljima još uvijek redovito kuha, a obitelji izvan grada vrlo često imaju i okućnicu s vrtom pa uzgajaju svoje povrće i voće.

Iako se hrana sve češće kupuje u velikim supermarketima, tržnice su dio hrvatske tradicije i na njima se može pronaći domaćih proizvoda. Tradicionalne domaćice svakodnevno odlaze na tržnicu po namirnice za jelo koje će toga dana kuhati. Domaće namirnice i hrana pripremljena kod kuće jako su na cijenju.

Stranci ponekad zamjeraju Hrvatima da se nezdravo hrane – da jedu previše, premasno i previše kaloričnu hranu, barem onima u kontinentalnoj Hrvatskoj, jer se uz obalu i na otocima ljudi hrane vrlo zdravo, mediteranskom prehranom. No i među strancima burek i ćevapčići među popularnom su hranom, iako oni zapravo uopće nisu tradicionalna hrvatska jela, ali su u Hrvatskoj lako dostupni i jeftini. U kontinentalnoj su Hrvatskoj popularni štrukli (štrukle) u najrazličitijim varijantama. Za obalu postoje očekivanja da se jede puno ribe i morskih plodova (brudet, buzara, gradele), što je ondje svakako uobičajenije nego na kopnu, ali se općenito u Hrvatskoj jede razmjerno malo ribe. Dijelom je razlog tomu njezina skupoća. I turisti i domaći ljudi cijene i različite sireve (npr. paški sir), pršut, kulen, kvalitetno masli-

Pekarnica

novo ulje i dobro vino. Uz već spomenute tradicionalne slastice poznate su i mnoge druge, cijenjene i među domaćima i među turistima: dalmatinski paprenjaci i rafioli, samoborske kremšnite, međimurska gibanica, slavonski salenjaci i orahnjača, rapska torta, dubrovačka rožata... U Istri se, uz vino i maslinovo ulje, mogu naći i vrlo kvalitetni tartufi.

Obrazovanje

Obavezno školovanje u Hrvatskoj počinje sa sedam godina kada djeca kreću u prvi razred osnovne škole. Djeca koja prije škole ne idu u vrtić obavezna su jednu godinu prije škole pohađati tzv. malu školu – program koji se odvija nekoliko sati tjedno i koji ih priprema za školu. Osnovna škola traje osam godina i dijeli se na niže i više razrede. U nižim razredima, dakle od 1. do 4. razreda, djeca imaju jednu učiteljicu, ili rjeđe učitelja, za većinu školskih predmeta. U višim razredima različite predmete predaju različiti predmetni nastavnici. Osnovna škola obavezna je za svu djecu. Mnoge hrvatske škole rade u dvije smjene, što znači da je nastava jedan tjedan ujutro, drugi poslijepodne. Škole koje to mogu s obzirom na prostorne uvjete i broj učenika, posljednjih godina prelaze na jednosmjenski rad, tj. sva se nastava odvija samo ujutro tako da učenicima ostaje više slobodnoga vremena za samostalan rad i učenje te slobodne aktivnosti.

Nakon osnovne škole petnaestogodišnjaci se upisuju u srednju školu koja može biti gimnazija (opća, jezična, matematička, prirodoslovna, klasična), primijenjena ili strukovna (trgovačka, ekonomska, ugostiteljska, tehnička itd.). Srednja škola većinom traje četiri godine, osim nekih strukovnih programa koji traju tri godine.

Iako se kaže da je školovanje u Hrvatskoj besplatno, to nije sasvim točno. Za hrvatske se javne škole ne plaća školarina, ali većina učenika i njihovih roditelja sami kupuju knjige, bilježnice i pribor za školu, a plaćaju se i mnoge izvannastavne aktivnosti (izleti, posjeti muzejima, škola u prirodi i sl.). Na kraju srednje škole polaže se državna matura – skup od nekoliko ispita iz najvažnijih školskih predmeta (hrvatski jezik, matematika, strani jezik, izborni predmet) na temelju čijih se rezultata zainteresirani učenici mogu upisati na fakultet. Mnogi fakulteti uz rezultate državne mature traže i polaganje prijamnoga, tj. razredbenoga ispita. Za razliku od osnovnih i srednjih škola za koje se ne plaća školarina (osim ako su privatne), studij se plaća, a školarine su oslobođeni samo jako dobri studenti.

Zgrada Sveučilišta u Zagrebu

Najveća su sveučilišta u Hrvatskoj ona u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu. Zagrebačko sveučilište najstarije je u Hrvatskoj i jedno od najstarijih u Europi (osnovano je 1669. godine). Na jednoj od poznatijih svjetskih tablica na kojoj su rangirana sveučilišta po kvaliteti zauzima oko petstotoga mjesta. Hrvatska su sveučilišta potpisnici Bolonjske deklaracije, što znači da su programi, bodovi (ECTS) koji se stječu i ocjene usporedivi s onima u drugim sveučilištima u Europi.

U Hrvatskoj je broj nepismenih osoba vrlo malen, 2011. godine iznosio je 0,8 %. Prosječan je stanovnik Hrvatske završio tek srednju školu (12 godina školovanja; 54,8 %), oko 27 % stanovništva starijega od 19 godina završilo je samo osnovnu školu ili nije završilo nikakvu školu. Nažalost, broj visokoobrazovanih osoba nije velik – godine 2011. zabilježeno je samo 17,6 % visokoobrazovanih osoba u dobi između 15 i 64 godine, a među njima je nešto više žena (19,6 %).

Rad i radni uvjeti

Radni tjedan većine radnika u Hrvatskoj traje 40 sati – pet dana u tjednu po osam sati. Većina ureda s radom počinje u 8 ili u 9 sati, a mnogi uredi javnih ustanova stranke primaju samo do 15 sati, katkad i kraće. Radnici u tvornicama i prodavači najčešće rade u smjenama i vikendom, kao i liječnici, policija, vatrogasci i druge slične službe. Uvjeti u državnim i u privatnim tvrtkama katkada se jako razlikuju. Statistički podatci pokazuju da su plaće u javnome

sektoru u prosjeku ponešto više nego u privatnome, no to ovisi i o zanimanju i o radnome mjestu. Većina radnika u Hrvatskoj ima pravo na 20 do 30 dana godišnjega odmora te na plaćeno bolovanje. Žene imaju pravo na plaćeni rodiljni dopust i osiguran povratak na posao. Godišnji bonusi nisu uobičajena i očekivana praksa u Hrvatskoj. Isplaćuju ih, i to obično samo menadžerima, samo dobrostojeće tvrtke. Ostali radnici dobivaju tzv. božićnicu, uskršnicu i regres za godišnji odmor, iako su ti dodatci na plaću posljednjih godina sve rjeđi zbog ekonomske krize zbog koje se mnoge radničke povlastice ukidaju.

U Hrvatskoj se najbolje zarađuje u financijskome i u informatičkome sektoru. Najslabije su plaćeni radnici u tvornicama i trgovci. Prosječna plaća 2013. godine iznosila je oko 5500 kn (to je neto iznos za koji bruto iznosi oko 8000 kn), a prosječna mirovina oko 2000 kn. Iako je trenutačna stopa nezaposlenosti vrlo visoka, lakše se od drugih zapošljavaju na primjer informatičari i liječnici specijalisti te sezonski radnici u turizmu, a teže nekvalificirani radnici i uredski službenici.

Uvjeti života i životni standard

Prosječno hrvatsko kućanstvo u 2013. godini raspolagalo je s otprilike 6200 kn, od čega je gotovo trećinu trošilo na hranu (za razliku od ostatka EU-a gdje je prosjek 13 %). Oko 15 % trošilo se za energente (struju, plin i sl.) i na stanovanje. Na obrazovanje se trošilo oko 1 %, na kulturu oko 5 %. Iako pri dnu Europske unije po kupovnoj moći, Hrvatska u Europi zauzima treće mjesto po vlasništvu nekretnina, što znači da većina obitelji stanuje u vlastitome stanu ili kući. Podstanari su najčešće studenti koji studiraju u drugome gradu i mlade obitelji. Stanovi i kuće u vlasništvu često su naslijeđeni ili kupljeni na kredit koji se najčešće otplaćuje 20 ili čak 30 godina. Mnoge obitelji posjeduju vikendicu na moru ili na selu.

Može se učiniti da Hrvati voze dobre automobile s obzirom na svoja primanja, a auto je nekima i statusni simbol pa ga zato jako dobro održavaju. Međutim, prosječan je automobil u Hrvatskoj star oko 10 godina. Kupuju se i rabljena i nova vozila, vrlo često na kredit od 3 do 7 godina.

Prosječna si obitelj u posljednje vrijeme zbog sveopće krize sve teže može priuštiti odlazak na godišnji odmor, iako je to važan dio hrvatske kulture. Većina ipak uspije otići na ljetovanje, češće k prijateljima ili rodbini ili u unajmljeni apartman nego u hotel, a manji broj na zimovanje i druga veća

i skuplja putovanja tijekom godine. Za ljetovanje većina naravno bira jadransku obalu, a za zimovanje skijališta u Austriji, Italiji i Francuskoj.

Dobra je strana Hrvatske relativno niska stopa kriminala pa se unatoč razmjeno nedavnome ratu i oružju koje se nalazilo na ovim prostorima i domaći i turisti uglavnom osjećaju sigurno. S druge strane, broj je automobilskih nesreća razmjerno velik, između ostaloga i zato što je Hrvatska prolazna zemlja za mnoge koji putuju na jugoistok, u Grčku, Tursku itd. Tomu pridonosi sklonost nekih vozača brzom i agresivnom vožnji, posebno mladih i neiskusnih, vožnja pod utjecajem alkohola, katkad čak i u pijanom stanju. Broj nesreća povećava se svakoga ljeta s dolaskom turista, i domaćih i stranih, kada je bitan čimbenik, uz navedeno, i umor vozača koji dolaze iz udaljenih zemalja. Proteklih se godina, srećom, primjećuje lagani pad broja nesreća sa smrtnim ishodom.

Slobodno vrijeme, hobiji i putovanja

Teško je općenito govoriti o tome kako Hrvati provode slobodno vrijeme. To naravno ovisi o njihovoj dobi, dijelu Hrvatske u kojem žive, stupnju obrazovanja, osobnim interesima, materijalnim mogućnostima i sl.

Odlazak na kavu svakako ulazi u česte i tipične načine provođenja slobodnoga vremena. On podrazumijeva opušten razgovor i druženje s prijateljima ili kolegama u omiljenome kafiću ili nekoj osunčanoj terasi. Kafića ne nedostaje ni u jednome hrvatskom gradu. Stanovnici Hrvatske rado organiziraju kućne zabave i(li) pozivaju prijatelje na kavu u svoj dom. U novije je vrijeme popularno odlaziti u trgovačke centre u većim gradovima, naročito u zimskim mjesecima kad vremenski uvjeti nisu pogodni za dulji boravak vani.

Iako je Hrvatska zemlja velikih prirodnih ljepota, za Hrvate se ne može u istoj mjeri reći da su ljudi prirode kao što su to npr. Skandinavci. Naravno da ima onih koji koriste svaki slobodan trenutak za odlazak u šetnju, na vožnju biciklom ili na planinarenje, mnogi, posebno mladi, vrijeme radije provode u kafiću ili pred računalom. Osim strastvenih planinara i ljubitelja prirode, najčešći su posjetitelji parkova, šuma i livada roditelji s malom djecom. Vjerojatno svaki grad ima neko svoje omiljeno izletišta u okolini. Zagrepčani vole odlaziti u park Maksi-

Šetači u parku Maksimir u Zagrebu

Šetnja splitskom rivom

Svetište Marija Bistrica

Boćanje (igra na balote)

Navijači

mir, na jezero Jarun ili Bundek, na Sljeme, na Žumberak i slično, Splićani na Marjan, Mosor ili Kozjak, Riječani u Opatiju ili na Učku, Osječani u Baranju, Varaždinci na Ivanšćicu, Dubrovčani na Lapad, na Srđ, u okolna mjesta poput Cavtata itd. Na otocima i u priobalnim mjestima omiljene su šetnje po rivi. Veliki gradovi općenito, u usporedbi s manjim mjestima, obiluju sportskim i kulturnim događanjima pa nije teško smisliti neku aktivnost za vikend. Tradicionalnim se društvenim sportom smatra planinarenje, koje često prati posjet planinarskim domovima gdje se jede grah s kobasicom ili druga jednostavna jela, a u priobalju je popularno boćanje. Kartanje i šah također su omiljene društvene igre, naročito među umirovljenicima. U nekim je društvima običaj na izletima pjevati narodne i tradicionalne pjesme uz pratnju gitare, tamburice ili harmonike. Vikendom se posjećuju i brojna svetišta.

Mnogi Hrvati imaju obradivu zemlju, vrtove, polja ili vinograde koje su naslijedili od predaka. To se naziva očevinom, djedovinom ili baštinom, a ondje se često provode godišnji odmori i školski praznici. Mnogi rado provode vrijeme obrađujući, održavajući i uređujući ono što su naslijedili. Tako se istovremeno rekreiraju, borave u prirodi, jačaju rodbinske veze, održavaju staru tradiciju i običaje svojih predaka, a nerijetko i pridonose kućnomu budžetu uzgojem vlastitoga voća i povrća.

Hrvati su uglavnom vatreni sportski navijači. Pogotovo ako njihova momčad pobjeđuje. Velik broj muškaraca prati nogometna zbivanja. Praćenje drugih sportova često ovisi o uspjehu sportaša. Tako je 80-ih i 90-ih godina 20. st. vladalo veliko zanimanje za košarku (u vrijeme Dražena Petrovića i srebrne olimpijske

medalje 1992. godine u Barceloni), u novije doba za rukomet (olimpijsko zlato iz Atlante 1996., srebro na svjetskom prvenstvu 1995.). Trenutačno je popularan i hokej na ledu (KHL Medveščak). Među pojedinačnim su sportovima omiljeni tenis (Goran Ivanišević, osvajač Wimbeldona 2001. godine, Iva Majoli, osvajačica Roland Garrosa 1997. godine, Ivan Ljubičić, Marin Čilić...) i skijanje (Janica i Ivica Kostelić, ukupno 10 olimpijskih medalja i brojni drugi naslovi). S velikim se zanimanjem prate i uspjesi hrvatskih atletičara (Blanka Vlašić, dvostruka svjetska prvakinja u skoku u vis, Sandra Perković, olimpijska, svjetska i dvostruka europska prvakinja u bacanju diska), a povremeno i tekvandoaša, plivača, veslača i drugih sportaša.

Neka istraživanja pokazuju da se u usporedbi s drugim europskim narodima u Hrvatskoj relativno malo čita jer više od polovice Hrvata u godinu dana ne pročita ni jednu knjigu. Žene čitaju više od muškaraca. Na prvi pogled to nije tako jer se knjige kupuju i postoji dobro razvijen lanac javnih knjižnica u kojima uvijek ima korisnika. Godišnja izložba i sajam knjiga *Interliber* u Zagrebu te pulski sajam knjiga *Sa(n)jam knjige u Istri* vrlo su posjećena događanja, a u Hrvatskoj se organizira i puno književnih i drugih festivala (→ *etnologija*, str. 221; → *književnost*, str. 192). Kazališta i koncertne dvorane također su dobro posjećeni, iako je moguće da je riječ o razmjerno malobrojnoj, ali redovitoj kazališnoj i koncertnoj publici.

Zahvaljujući svjetskomu rukometnom prvenstvu 2008. godine zbog kojeg je sagrađena golema sportska dvorana Arena Zagreb, u Zagrebu sve češće nastupaju velike svjetske glazbene zvijezde na čije koncerte dolaze i posjetitelji iz okolnih mjesta i država. Osim zagrebačke Arene poznato je koncertno središte i pulska Arena, amfiteatar iz rimskoga doba gdje redovito nastupaju poznate operne, rock i druge zvijezde.

Hrvatska općenito iz državnoga proračuna relativno malo izdvaja za obrazovanje i kulturu, gotovo dvostruko manje nego što je prosjek u zemljama Europske unije. No Hrvati ipak, i usprkos niskome standardu, posjećuju kulturna zbivanja. Događanja poput *Noći kazališta*, *Noći muzeja* ili tjedni nacionalnih kinematografija okupljaju puno publike različitih naraštaja.

Sajam knjiga *Interliber*

Zagrebačka Arena

Prosječan Hrvat obično putuje u susjedne zemlje radi kupovine, u zimovališta te na kraće kulturne izlete. Školarci vole izlete u mediteranske zemlje: Španjolsku, Grčku, Tursku, Italiju. Čak i siromašniji ljudi znaju putovati u inozemstvo uz pomoć sindikata ili župe kada idu na hodočašća, što je među vjernicima vrlo popularan oblik druženja. Mnogi imaju rođake ili čak članove obitelji koji su se iz ekonomskih ili političkih razloga iselili iz Hrvatske ili Bosne i Hercegovine u različite zapadnoeuropske zemlje, Sjedinjene Američke Države, Kanadu i Australiju pa im odlaze u dulje posjete (→ *etnologija*, str. 223). No rijetki Hrvati odlaze na dugotrajne turističke putove u daleke strane zemlje.

Poznata mjesta i zabava

Procesija Za križen na Hvaru

Hrvatska ima 8 nacionalnih parkova i 11 parkova prirode (→ *geografija*, str. 24–26). Uz brojne kulturne znamenitosti (dvorci, antički gradovi i iskopine, muzeji itd.) to su omiljena mjesta izletnika, i domaćih i stranih. Plitvička jezera poznata su u cijelome svijetu. Više je hrvatskih mjesta i spomenika na popisu Svjetske baštine UNESCO-a, npr. Eufrazijeva bazilika u Poreču, Šibenska katedrala, Dioklecijanova palača u Splitu, gradovi Trogir i Dubrovnik (→ *umjetnost*, str. 257), a i neka događanja koja spadaju u nematerijalnu baštinu, na primjer *Sinjska alka*, hvarska procesija *Za križen*, *Festa svetog Vlaha* u Dubrovniku i sl. (→ *etnologija*, str. 220).

Osim prirodnih ljepota Hrvatska tijekom cijele godine nudi obilje događanja, festivala i smotri (→ *etnologija*, str. 220). Među najpoznatijima su *Dubrovačke ljetne igre*, *Varaždinske barokne večeri*, *Splitsko ljeto*, folklorne smotre *Međunarodna smotra folklor*a u Zagrebu, *Đakovački vezovi* i *Vinkovačke jeseni*, *Festival djeteta u Šibeniku*, festival animiranog filma *Animafest*, karnevali u Rijeci, Samoboru, Senju, razni viteški turniri itd. (→ *etnologija*, str. 220).

Već je spomenuto da u zagrebačkoj i pulskoj areni često nastupaju mnogi svjetski i hrvatski glazbenici, uključujući i sve poznatije violončeliste 2Cellos i Anu Rucner. Među hrvatskim je *pop* i *rock* glazbenicima teško izdvojiti najpopularnije jer ih je mnogo i nisu svi jednako zanimljivi svakoj publici, što je i razumljivo. Glazbena je scena zaista bogata i za svakoga se može naći ponešto (→ *glazba*, str. 272), a o ukusima se ionako ne raspravlja.

Stereotipi i predrasude o Hrvatima i Hrvata o drugima

Kako Hrvati izgledaju „izvana” umnogome ovisi o tome tko ih promatra. Tako se može čuti da su Hrvati topli, gostoljubivi, uvijek raspoloženi za zabavu i dobar provod, ali i da su suzdržani, hladni, neiskreni, sebični i svadljivi. Jedni ih vide kao preozbiljne, drugi kao nedovoljno ozbiljne. Jedni kao marljive i kulturne, drugi kao lijene i nemarne. To često ovisi o tome je li osoba s Hrvatima u poslovnome ili u prijateljskome kontaktu, je li potencijalni investitor ili turist zaljubljen u hrvatsko sunce i more, poznaje li jezik, običaje i kulturu ili ne, ima li pozitivan ili negativan stav o Hrvatima i Hrvatskoj, koliko je zemlja iz koje dolazi slična ili različita od Hrvatske itd. O općim je karakteristikama naroda i kulture iznimno teško govoriti, a uopćavanja su obično pojednostavnjena i netočna. Ni Hrvati nisu izuzetak. Unatoč tomu, navest ćemo neke od najčešćih stereotipa o Hrvatima, a svatko može sam prosuditi koliko su ti stereotipi istiniti te jesu li pozitivni ili negativni. Stranci najčešće ne karakteriziraju stereotipe kao pozitivne ili negativne, nego naprosto opažaju ono što im je neobično i što ne odgovara njihovim očekivanjima (Novak Milić i Gulešić Machata 2007: 74–75). Prema onome što se najčešće može čuti od stanovnika drugih zemalja Hrvati su gostoljubivi, ljubazni, veseli, nasmijani, iskreni, direktni, religiozni, domoljubni, obrazovani, kulturni, lijepi, elegantni... odnosno neljubazni, preozbiljni, neduhoviti, lijeni, spori, uobraženi, nepristupačni, neznatiželjni, kroatocentrični, inertni, predvidljivi i neambiciozni. Također se može čuti da je Hrvatska lijepa i sigurna, odnosno skupa zemlja s neučinkovitom administracijom.

Među Hrvatima postoje autostereotipi koji se često odnose na stanovnike pojedinih regija. Za Dalmatince se može čuti na primjer da su lijeni i spori, za Slavonce se kaže i da su mirni i da su temperamentni, o otočanima se kaže da su škrti, o Zagorcima da su radišni i štedljivi, ali i da su zavidni i skloni alkoholu. Za Istrane se vjeruje da su najmanje domoljubni od svih. Splitske su navodno prelijepi, visoke žene, među najdotjeranijima u Hrvatskoj. Zagrepčanke su hladne i bahate. I tako bismo mogli nabrajati unedogled. Hrvata ima svih vrsta i oblika, no stereotipan je hrvatski muškarac visok i jak, tamne kose i puti, a stereotipna je Hrvatica visoka, vitka i lijepa te brižljivo dotjerana. Međutim, kad se čovjek okrene oko sebe, odmah će uočiti da postoji jako mnogo iznimaka. Isto se može reći i za karakterne osobine. Stoga je o tome bolje ne raspravljati. Ne kaže se uzalud *sto ljudi, sto čudi*.

Kad sude o drugima, Hrvati imaju i pozitivne i negativne predrasude. Vjeruju da su sve Skandinavke, naročito Šveđanke, lijepe, Nijemci, Austrijanci i Švicarci radišni i točni, Rusi topli i osjećajni, Poljaci veliki vjernici, a Amerikanci bogati, da Talijani lijepo pjevaju, vole svoje mame i djecu, da su Francuzi romantični, zaljubljeni i dobro jedu i piju itd. No kako su često vrlo kritični, i o drugima znaju negativno suditi: Talijani su iz hrvatske perspektive, na primjer, glasni i brbljavi, Nijemci hladni i užtogljeni, baš kao i Englezi, Amerikanci su prijetvorni, slabo znaju geografiju i strane jezike, Škoti su škrti, a Skandinavci i Rusi skloni alkoholu. O dijelu europskih naroda stereotipi nastaju djelomično na temelju iskustva, no o narodima s drugih kontinenata, iz udaljenih zemalja i drugih rasa Hrvati nerijetko sude na temelju svojih (ili tuđih) stavova koji nisu povezani s izravnim iskustvom. Neutemeljeni stereotipi i predrasude imaju katkada za posljedicu početni negativni stav prema strancu, ali i promjenu stava nabolje kad se stranac bolje upozna. U Hrvatskoj se velika većina stranaca osjeća sasvim sigurno i vrlo dobrodošlo. Kad pokušavaju govoriti hrvatskim jezikom, stranci su Hrvatima najčešće simpatični i cijeni se njihov trud na ovladavanju „malim i teškim jezikom”. Međutim, potomci Hrvata odrasli u drugim zemljama ne prolaze jednako dobro – njih se često ispravlja u govoru i osuđuje za neznanje „vlastita” jezika. Nerijetko se optužbe upućuju i na račun roditelja koji svoju djecu nisu naučili hrvatskomu jeziku.

Prosječan Hrvat poznaje bar osnove nekoga drugog jezika. Mnogi pripadnici starije generacije znaju nešto njemačkoga ili talijanskoga jer su se u mladosti školovali na tim jezicima ili zato što žive na dvojezičnim područjima, na područjima koja su tradicionalno povezana s nekim od tih jezika ili zato što su često odlazili u kupnju u Austriju ili u Italiju. Mnogi se služe njemačkim npr. zato što imaju rođake u zemljama njemačkoga govornog područja koje povremeno posjećuju ili zato što se bave turizmom. Mlađe generacije (još) bolje vladaju stranim jezicima, naročito engleskim, koji većina učenika u Hrvatskoj uči već od prvoga razreda osnovne škole (jedan je strani jezik u hrvatskim školama obavezan školski predmet od početka školovanja, drugi i treći mogu se učiti kao izborni predmeti). Znanje što većega broja jezika stvar je prestiža pa se već djeca u dječjim vrtićima uključuju u različite jezične programe. Za Hrvate se kaže da imaju kompleks maloga naroda i da se stoga više trude kad je riječ o stranim jezicima. Osim već spomenutoga talijanskog, u pograničnim se i(li) dvojezičnim područjima govore još srpski, mađarski i slovenski. U Hrvatskoj je svim nacionalnim manjinama Ustavom zajamčeno pravo služiti se svojim jezikom i privatno i javno (→ *jezik*, str. 134; → *politika*, str. 108), a uz navedene manjine u Hrvatskoj postoje i slovačka, češka, romska, albanska, makedonska i druge manjine. Ako nije riječ o dvojezičnome

području, općenito bi se moglo reći da je vjerojatnost da sretnete Hrvata koji dobro vlada nekim stranim jezikom veća u velikome gradu ili u poznatome turističkom središtu nego u malome selu. Međutim, ponovo je riječ o pretpostavci i o stereotipima.

Iako mala zemlja sa svega nešto više od četiri milijuna stanovnika, Hrvatska obiluje prirodnim i kulturnim ljepotama i znamenitostima (→ *geografija*, str. 24–26). Na malome području u samo nekoliko sati može se proći kroz tri klimatske zone i nekoliko različitih krajolika, može se razgovarati na tri narječja i mnogo više dijalekata i mjesnih govora (→ *jezik*, str. 145), mogu se posjetiti antički gradovi i muzeji suvremene umjetnosti, može se kupovati od *kumice* na tržnici ili u velikome trgovačkome centru. Hrvatska je, zahvaljujući svojem geografskom položaju i povijesnim okolnostima, mala zemlja velikih prirodnih, kulturnih i društvenih raznolikosti. Upravo je stoga zapravo nemoguće govoriti o jednoj jedinstvenoj hrvatskoj svakodnevnoj kulturi i o zajedničkim osobinama stanovnika Hrvatske (→ *etnologija*, str. 223). Cilj je ovoga poglavlja bio kroz svakodnevnu kulturu, običaje i navike pokazati da Hrvatska i njezini stanovnici pripadaju krugu europskih zemalja, da s mnogima dijele brojne zajedničke osobine, baš kao što pokazuju i niz specifičnosti koje ih čine baš takvima kakvi jesu, kakvima se sami vide i kakvima ih prepoznaju drugi.

Suvremeni trgovački centar

Tržnica Dolac u Zagrebu

Zagrebački buvljak Hrelić

Literatura i izvori

- Babić N. i Jelaska, Z. 2013. *Okomita međukulturalnost*. U: *Prvi, drugi, ini jezik: hrvatsko-makedonske usporedbe*, ur. L. Cvikić i E. Petroska. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 171–187.
- Benjak, M. i Požgaj Hadži, V. (ur.) 2005. *Bez predrasuda i stereotipa: interkulturalna komunikacijska kompetencija u društvenom i političkom kontekstu*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka.
- Novak Milić, J. 2005. *Uporaba osobnih zamjenica ti i Vi u nastavi stranoga jezika*. U: Stolac, D., Ivanetić, N., Pritchard, B. (ur.). *Jeziku u društvenoj interakciji*. Zagreb – Rijeka, 361–375.
- Novak-Milić, J. i Gulešić Machata, M. 2006. *Međukulturna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika*. Lahor, Časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik, 1, 1, str. 69–82.
- <http://www.moj-posao.net/Vijest/73335/Cak-70-obitelji-ne-pokriva-troskove/2/>
<http://liderpress.hr/biznis-i-politika/hrvatska/hrvatska-na-trecem-mjestu-u-europi-po-vlasnistvu-nad-nekretninama/>

Sažetak

Cilj je poglavlja *Hrvatska svakodnevica* pokazati u glavnim crtama kako izgleda svakodnevni život u suvremenoj Hrvatskoj i kakva je hrvatska svakodnevna kultura, odnosno kakav je način života te koji su uvriježeni običaji i navike njezinih stanovnika. Prikazani su običaji i navike koje stanovnici Hrvatske dijele s drugim stanovnicima europskih zemalja, kao i specifičnosti života u Hrvatskoj koje njezine stanovnike čine takvima kakvi jesu i po kojima ih stanovnici drugih zemalja prepoznaju i pamte. Hrvatska je raznolika zemlja pa su njezini stanovnici i njihove svakodnevne navike međusobno vrlo različiti, ovise o dobi, dijelu Hrvatske ili mjestu u kojem osobe žive, stupnju njihova obrazovanja i o još puno drugih čimbenika i nemoguće ih je sve obuhvatiti i prikazati. Za sada u Hrvatskoj ne postoji puno istraživanja svakodnevne kulture koja bi mogla poslužiti kao uporište prikazu poput ovoga. Zbog toga se u tekstu ugrubo iznosi što je među stanovnicima Hrvatske često i uvriježeno, što se smatra prosječnim i što je očekivano. U tome se svjetlu u tekstu u glavnim crtama govori o hrvatskim obiteljima i njihovoj djeci, demografskoj situaciji, navikama i običajima koji se tiču oslovljavanja i pozdravljanja drugih ljudi, druženja s prijateljima i kolegama i iskazivanja pažnje, odlasku u goste k hrvatskoj obitelji, hrvatskim blagdanima i praznicima te običajima vezanima uz njih, načinima provođenja slobodnoga vremena, zabavi, sportu i rekreaciji, svijetu rada i posla, životnome standardu, obrazovanju, načinu provođenja praznika i godišnjih odmora i o mnogim drugim temama koje se odnose na svakodnevni život i koje stranci trebaju upoznati da bi mogli razumjeti hrvatsko društvo kad u njemu borave kraće vrijeme kao turisti ili kad se žele uspješno uklopiti u njega kao novi stanovnici Hrvatske. Poglavlje donosi i mali osvrt na najčešće stereotipe stanovnika drugih zemalja o stanovnicima Hrvatske, zatim na hrvatske autostereotipe, osobito one regionalne, i na stereotipe i predrasude Hrvata o stanovnicima drugih zemalja.